

Position Paper: *Werking van de elektriciteitsmarkt*

Contact: Peter Claes (Febeliec) - +32 496 59 36 20 – febeliec@febeliec.be

Datum: 22/09/2020

Omschrijving

Sinds eind jaren '80 leeft vooral op Europees niveau maar ook binnen bepaalde EU-lidstaten de wens om de traditioneel monopolistische en gereguleerde elektriciteitssector in de lidstaten te dereguleren en Europees open te stellen voor concurrentie. Groot-Brittannië was de eerste EU-lidstaat om op dat vlak initiatieven te nemen, en met de goedkeuring van de eerste elektriciteitsrichtlijn in 1996 ging ook de rest van de EU definitief in die richting. Ondanks heel wat verdere wetgeving, reglementering en initiatieven in de richting van een betere marktorganisatie en – werking (bv. regionale initiatieven, fora van regulatoren, investeringsprogramma's in grensoverschrijdende transmissiecapaciteit, ...), slaagden de Europese overheden en regulatoren er tot op vandaag evenwel niet in om de elektriciteitsmarkten van de EU te integreren en daadwerkelijk open te stellen voor concurrentie. De industriële verbruikers in Europa worden vandaag dan ook geconfronteerd met een steeds toenemende concurrentiële handicap inzake elektriciteitskosten t.o.v. de rest van de wereld, deels omdat de markten in grote mate nationaal gebleven zijn en zonder reële concurrentie, en deels door de meerkosten die diverse overheden op het elektriciteitsverbruik leggen (openbaredienstverplichtingen, klimaatbeleid, sociale maatregelen, ...).

De elektriciteitsmarkt is zeker niet eenvoudig te liberaliseren:

- Elektriciteit is niet of nauwelijks stockeerbaar, en moet dus geproduceerd worden op het zelfde moment waarop het geconsumeerd wordt; bovendien kan het alleen over netten worden vervoerd, met alle technische beperkingen van dien.
- Europa is nog lang geen geïntegreerde markt maar een lappendeken van nationale markten, vaak nog altijd gedomineerd door historische spelers; de manier waarop grensoverschrijdende transmissiecapaciteiten worden beheerd, beletten de evolutie naar een doeltreffende eenheidsmarkt omwille van het feit dat elke congestie, zelfs kortstondig of op één grens, leidt tot het loskoppelen van de nationale markten.
- Het prijsmechanisme is onvolgroeid; zowel de *spot*- als de *forward*markten werken onvoldoende efficiënt en slagen er niet in het vertrouwen van de eindverbruikers voor zich te winnen. Regulatoren, consultants en andere waarnemers wijzen in studies en rapporten op een gebrek aan maturiteit, liquiditeit en transparantie van de huidige prijsvormingsmechanismen. Daarenboven biedt de markt vandaag niet de producten die de industrie nodig heeft (bv. *peak load* producten, langetermijncontracten, ...).
- De overheid blijft de energiesector in het algemeen als een “strategische” sector beschouwen, en slaagt er niet in een eenduidige beleidskeuze te maken in de richting van de vrijmaking. Zo blijven keuze van *fuel mix*, openbaredienstverplichtingen, aandeelhouders en dividenden van netbeheerders in heel wat landen de overheid nauw aan het hart liggen, wat niet altijd het vrijmakingsproces bevordert. Bovendien staan streven naar een doortastend en efficiënt klimaatbeleid en de verbetering van de energie-efficiëntie, op zich uiteraard lovenswaardige doelstellingen, soms haaks op die van de vrije markt. En *last but not least* blijven lidstaten op het vlak van energie (geen “Europees” dossier) vaak nationale belangen stellen boven een Europese integratie.
- Recent neemt de vraag naar een hervorming van de markt toe. Het toenemend aandeel van intermitterende, niet-leveringszekere elektriciteitsopwekking, de voorrang op het net voor hernieuwbare energiebronnen en het uitblijven van investeringen in bijkomende leveringszekere installaties heeft geleid tot een grote prijsvolatiliteit in de markt, een toenemende vraag naar flexibiliteit (zowel van vraag als van aanbodzijde, maar ook via opslag) en een verlaagde rentabiliteit van de bestaande klassieke productiecentrales. Meer en meer partijen dringen dan ook aan op de invoering van capaciteitsvergoedingen (*capacity remuneration mechanisms*) voor het beschikbaar houden van productiecapaciteit.

In haar “Winter Package – Clean Energy for All Europeans” (zie <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-strategy-and-energy-union/clean-energy-all-europeans>) heeft de Europese Commissie een aantal nieuwe voorstellen op tafel gelegd om een modern model te ontwikkelen voor de Europese elektriciteitsmarkt, aangepast aan de nieuwe realiteiten van de markt – meer flexibel, meer marktgeoriënteerd en beter geplaatst om een groter deel aan hernieuwbare energiebronnen te integreren. Deze hervormingen omvatten wijzigingen voor de evenwichtsverantwoordelijkheid van producenten, een aantal minimumvereisten voor de beschikbaarheid van interconnectoren, bijkomende rechten voor eindverbruikers om hun flexibiliteit te valoriseren in de markt,

voorwaarden voor de invoering van capaciteitsremuneratiemechanismen, enz... . De voorstellen moeten nog finaal worden omgezet in nationale wetgeving (voor wat betreft de richtlijnen).

Doelstellingen Febeliec

De (niet eenduidig positieve) ervaring met het vrijmakings- en beslissingsproces op Europees en nationaal niveau hebben bij de industriële verbruikers heel wat twijfel doen ontstaan over de zin en de onzin van de liberalisering en over een mogelijk marktmodel dat reële concurrentie toelaat en leidt tot competitieve prijzen. Febeliec heeft op basis van die ervaringen een eigen aanbeveling uitgewerkt die moet leiden tot een goedwerkende markt. Deze aanbeveling bestaat uit 4 onderdelen:

1. Een transparant en efficiënt prijsvormingsmechanisme

Voor Febeliec is de spotmarkt het zenuwcentrum van een goedwerkende elektriciteitsmarkt. Op deze markt, waar vraag en aanbod mekaar ontmoeten kort tegen *real time* speelt de tijdsdimensie een cruciale rol. In tegenstelling tot vele andere *commodities* kan elektriciteit niet of nauwelijks gestockeerd worden, zodat elektriciteit die op een bepaald moment geproduceerd maar niet verkocht wordt, achteraf niet meer kan worden “ingehaald”. Hierdoor wordt het zeer aantrekkelijk voor producenten om bepaalde installaties niet te laten draaien; de opportuniteitskost hiervan wordt vaak meer dan gecompenseerd door de hogere prijs die wordt bekomen uit de wel geproduceerde hoeveelheid in andere eenheden. Het is dan ook van primordiaal belang dat speculatie of *gaming* op deze markt tot elke prijs wordt vermeden, en dat op die manier het industriële risico bij de producent ligt en niet wordt doorgeschoven naar de consument. Febeliec pleit dan ook voor een “*supply or explain*”-mechanisme, waarbij het niet aanbieden van nog beschikbare capaciteiten op de *day-ahead* markt vanwege de producent tegen *cost* + een gedegen en onmiddellijke verantwoording vergt. Regulators en/of mededingingsautoriteiten moeten de bevoegdheid hebben om hier nauwgezet op toe te zien.

Een correct werkende *day-ahead* markt zal automatisch ook leiden tot een beter werkende forwardmarkt. Uiteindelijk zijn *forward*prijzen niet meer of minder dan *spot*prijzen + of – een ingeschat risico op prijsstijgingen of –dalingen. Wanneer de producent weet dat hij zijn niet-verkochte capaciteit zal moeten aanbieden op de *spotmarkt*, verschuift het industrieel risico in zijn richting en zal hij trachten zoveel mogelijk capaciteit vooraf te verkopen, wat de concurrentie ten goede zal komen. In die omstandigheden ziet Febeliec niet in waarom nog beperkingen zouden moeten worden opgelegd aan het afsluiten van langetermijncontracten, zelfs grensoverschrijdende, tenzij ze uiteraard beogen de vrije keuze van de consument te beperken.

Voor de intraday markt pleit Febeliec voor een systeem dat toelaat onverwachte onevenwichten via een marktmechanisme te compenseren. Dit systeem zou dan een zuiver correctief mechanisme worden dat onverwachte gebeurtenissen na de clearing op de *day-ahead* markt op de meest efficiënte manier moet kunnen opvangen. Indien dit systeem goed werkt, zullen *OTC*-transacties (*over the counter*) buiten de beurzen niet meer zinvol zijn.

Febeliec is van mening dat de huidige markt niet rijp is om balancing op marktbasis te organiseren. Zij stelt dan ook voor het aan de *TSO's* (*transmission system operator*) over te laten om de *real time*-onevenwichten op te lossen op een gereguleerde basis en indien nodig met eigen productiemiddelen. Indien beroep moet worden gedaan op externe productiemiddelen, dient dit te gebeuren op basis van de *merit order* en tegen *cost plus*.

2. Marktintegratie

De doelstelling van het vrijmakingsproces was te komen tot één enkele Europese eenheidsmarkt voor elektriciteit. Door de regionale initiatieven werd voorzien in overgangsstappen zonder evenwel het einddoel op te geven. Febeliec stelt vast dat het model van marktkoppeling (*market coupling*) met expliciete of impliciete veilingen van grenscapaciteit steeds meer als basismodel wordt gebruikt om nationale markten samen te bundelen tot grotere gehelen. Maar tegelijk stelt zij vast dat dit model per definitie tot prijsdivergenties leidt iedere keer er congesties ontstaan of dreigen te ontstaan op de betrokken grenzen. Het marktkoppelingmodel kan dus alleen tot een *single pricing region* leiden indien de congesties volledig worden weggewerkt, een doelstelling die om verschillende redenen op zijn best in een verre toekomst kan worden gerealiseerd. Febeliec wenst dan ook een ander model naar voor te schuiven (marktintegratie) waarin men werkelijk kan komen tot regionale prijszones met een unieke elektriciteitsprijs op elk moment. Dit vraagt het opheffen van de “elektrische grenzen” tussen de verschillende (meestal nationale) regelzones.

Hiertoe stelt Febeliec voor dezelfde zeer goed gekende mechanismen toe te passen waarmee congesties binnen regelzones worden aangepakt. Hiermee worden eerst en vooral congesties vermeden vooraleer ze worden “gemanaged”. Ideaal wordt hiertoe één enkele regionale *TSO* aangeduid (maar een zeer intensieve samenwerking tussen *TSO's* kan ook) die congesties in de eerste plaats vermijdt door te investeren in bijkomende netcapaciteit,

en ze oplost door productiecapaciteiten te re-dispatchen tegen *full cost*.

De decongestiekosten worden bij voorkeur gesocialiseerd over de hele regio. Indien deze politiek niet haalbaar blijkt, kunnen ze worden toegewezen aan de subregio die importeert, hetzij door ze in die subregio te socialiseren, hetzij door ze in de tarieven te integreren. In dat laatste geval pleit Febeliec ervoor dat minstens een deel (50%?) van deze decongestiekosten worden toegewezen aan de producenten. Dit zou immers een nuttig *locational investment signal* geven.

3. Structurele maatregelen

Naast de specifieke maatregelen zoals hierboven opgesomd, blijft het voor Febeliec belangrijk dat wordt verder gewerkt aan het versterken van een aantal structurele maatregelen met het oog op een betere en efficiëntere marktwerking. Febeliec denkt hierbij o.m. aan:

- het garanderen van niet discriminerende toegang tot de netten, o.m. via een gepaste ontvlechting;
- het vrijwaren van de onafhankelijkheid van de regulatoren en het toekennen van de noodzakelijke bevoegdheden;
- het verder versterken van de transparantieplichtingen;
- het creëren van een voldoende aantrekkelijk kader voor nieuwe investeringen, zowel in de netten als in bijkomende productiecapaciteiten, waarbij tekorten in productiecapaciteit absoluut vermeden dienen te worden;
- het verbeteren van de werking van de aardgasmarkt;
- het focussen van het energiebeleid op een aantal duidelijke doelstellingen (o.m. inzake brandstofkeuze, marktwerking, aandeelhouderschap, regulatoren, ...) en het stimuleren van een grotere Europese harmonisering.
- het vermijden van bijkomende marktverstoringen door de introductie van capaciteitsvergoedingen of –markten.